

ตำราพิชัยสงครามคำกลอน

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงพิชเบนทรโยธิน (สงัด อินทรโยธิน) ต.จ.

ณ เมรุวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๕ ๘ ๕
เมื่อวันพุธที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๓

โรงพิมพ์ ไสยภพพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ตำราพิไชยสงครามคำกลอน

25 ก.ย. 2530

กรมวัง

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงพิชเบนทรโยธิน (สังกัด อินทรโยธิน) ต.จ.

ณเมรุวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

เมื่อวันพุธ พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์ ไตรภพพิพรรฒนาถ

เลขห้อง ๙๘

เลขหมู่ 355.02

๓ 36๗ ๓๓

เลขทะเบียน ข.๑๑๗๗๘

คุณหญิงพิชเอนทรโยชิน (สงัด อินทรโยชิน) ตจ.

พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๗๓

ประวัติสังเขป

คุณหญิงพิชเชนทรโยธิน (สกุล อินทรโยธิน) เป็นธิดา พระยาเทพ
ประชัน (ขุนขันธ์ประชัน) คุณหญิงเทพประชัน (จันทร์ ขันธ์ประชัน)
เป็นมารดา เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ ถึงอนิจกรรม พ.ศ. ๒๔๗๓ มีบุตร ๖
ธิดา ๖ บุตรห่วยเกิด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ธิดาสกทอง เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้าฝ่ายในตำแหน่งที่ ๔ จอจตุตถจุลจอมเกล้า จ.จ.
พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับ
ตระกูลจุลจอมเกล้าฝ่ายในตำแหน่งที่ ๓ จอจตุตถจุลจอมเกล้า จ.จ.
ได้รับพระราชทานเหรียญรัชสมงคล เหรียญบรมราชาภิเษก
รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ เหรียญเงินตระกูลงานเฉลิม
พระชนม์พรรษาครบ ๕๐ ปี ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระ
พยับหลวง

ได้รับพระราชทานเข็มวชิราวุธชั้น ๑ ประดับเพชร เสด็จ ร.ร. ๖
ชั้น ๒ และเข็มข้าหลวงเดิม ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

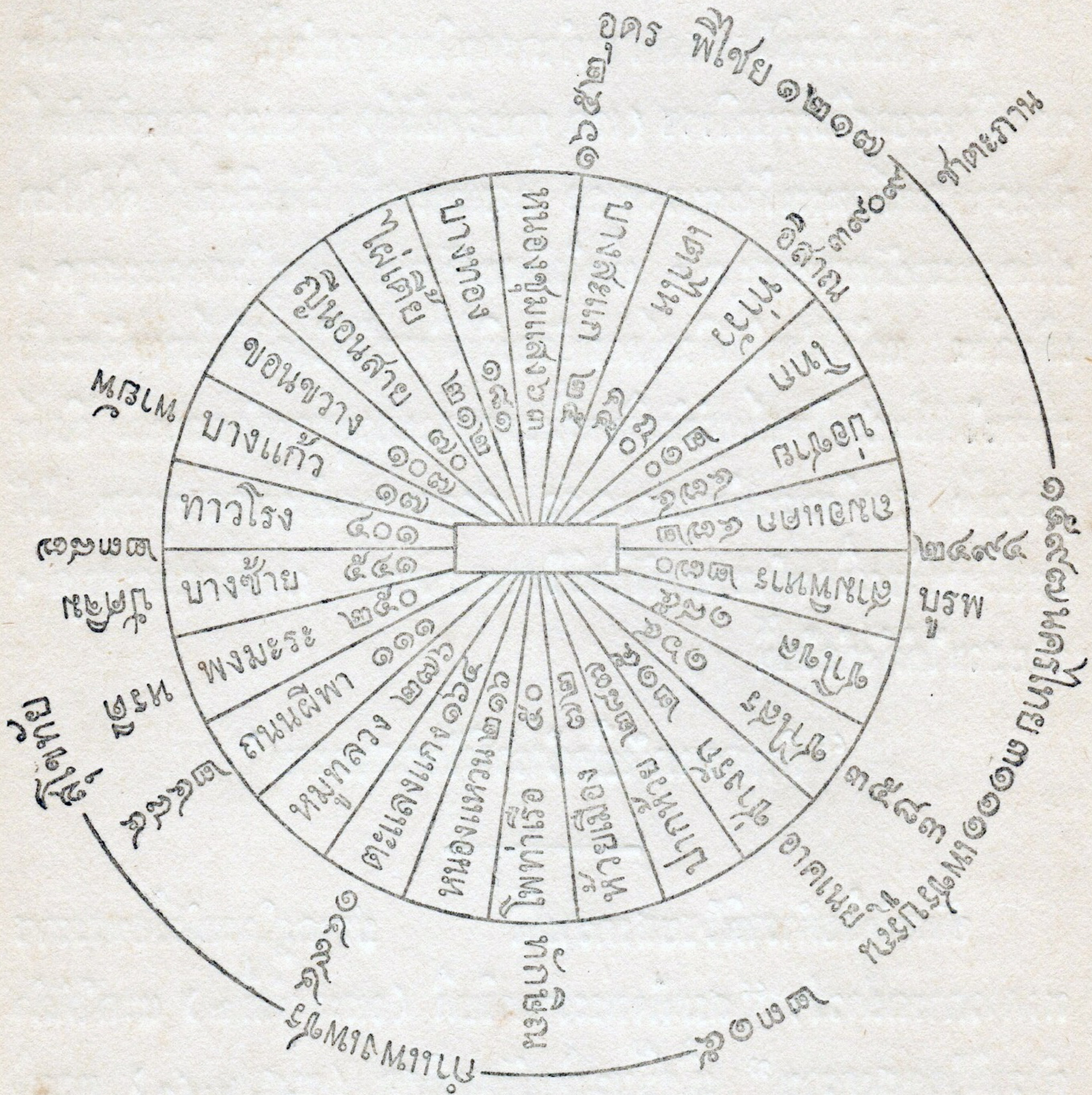
คำนำ

หนังสือตำราพิไชยสงครามคำกลอนในสมุดเล่มนี้ ฉบับเดิมเป็น
ของเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช (เวก บุณยรัตพันธุ์) นางแวว บุณยรัตพันธุ์
นำถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิศุภคณวศิษฎ์ จึงโปรด
ประทานมายังหอพระสมุด ฯ เพื่อให้สอยกับฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุด ฯ
เสียก่อน แล้วโปรดให้พิมพ์ตามอักขรวิธีที่งานไว้ในคัมภีร์ลานต้นฉบับ
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่นักเรียนที่จะสอยสวนอายุของคำกลอนนี้ พิมพ์
คราวนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้
ทรงเรียบเรียงเรื่องตำนานหนังสือพิไชยสงคราม ตามที่หอพระสมุด ฯ
สอยสวนได้ดังต่อไปนี้

“ตำนานหนังสือตำราพิไชยสงคราม”

อันหนังสือตำราพิไชยสงครามนี้ ปรากฏในหนังสือพระราช
พงศาวดารกล่าวว่า “สมเด็จพระรามาธิบดี (พระองค์ที่ ๒) แรกให้ทำ
ตำราพิไชยสงคราม” เมื่อสมัยเมื่อยสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๐๔๑) และมี
เค้าเงื่อนเป็นที่สังเกตว่าดูเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้ให้
แก้ไขหรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อีก
ครั้ง ๑ เห็นเค้าเงื่อนข้อนี้ด้วยปรากฏแผนที่เมืองพิษณุโลกอยู่ในตำรา
พิไชยสงคราม แผนที่นั้นบอกกระษะทางที่ได้สำรวจตั้งแต่เมืองพิษณุโลก

ไปถึงตำบลและเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ติดต่อกันโดยรอบทุกทิศ เห็นจะทำขึ้น
เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรทรงครองเมืองพิษณุโลก ในเวลาเมื่อใดทรง

แผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิไชยสงคราม

ศึกษาทราบตำราพิไชยสงครามของพระม้ามอญแล้ว จึงมาคิดชำระ
ตำราพิไชยสงครามไทยให้ดีขึ้นสมัย เช่นกระบวนใช้ปืนไฟใหญ่น้อย
เป็นต้น กว้างในสมัยครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งตำรา

พิไชยสงครามยังหาชำนิชำนาญการใช้ปืนไฟไม่ ภายหลังครั้งสมเด็จพระนเรศวร ฯ มากก็เห็นจะมีการตรวจแก้และเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามอีก แต่หากไม่มีจดหมายเหตุปรากฏ เพราะบ้านเมืองก็ยังมีศึกสงครามต่อมา ความจำเป็นต้องใช้ตำราพิไชยสงครามยังมีอยู่ไม่ขาด แต่ตำราพิไชยสงครามที่แต่งขึ้น หรือที่ชอຍใช้กันในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเห็นจะเป็นไปชอຍข้างทางเขื่อนมิตต์เวทมนต์และอยู่ยงคงกระพันชาตรีเสียโดยมาก พาให้การศึกษาตำราส่วนซึ่งเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีเสื่อมลง ขอนมเืองปรากฏว่าเป็นเหตุอันหนึ่ง ซึ่งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พระมาชาศึก.

มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ปรากฏว่าได้มีการตรวจชำระตำราพิไชยสงครามครั้ง ๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงชำระแถลงความไว้ในบานแผนก ดังนี้

“วัน ๒๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกานักสัตวส์พิศก (พ.ศ. ๒๓๖๘) เพลาเช้าโมงเศษ พระบาทบรมนารถบพิตร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จออกณพระที่นั่งค็วโมกข์พิมาน โดยบุรพาภิมุข ทรงสมาทานเบญจศีลแล้ว ถวายสังฆภัตทานแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นวาระพระวินัยมุณี วัดอรุณราชอารามเป็นประธาน มีพระราชปริหาณุดำหรัว่า พระพิไชยสงครามสำหรับราชณรงคั้นท่านที่เป็นทศปาโมกข์อาจารย์ ผู้รู้คัมภีร์พรหมสาครทางไสยเวท หากรณาร้อยกรองตกแต่งไว้ ก็เพื่อจะให้เป็นที่ทานุหิตประโยชน์แก่พระ

มหานครอันใหญ่อันเป็นที่ตั้งแห่งพระบรมพุทธศาสนา ตามลำดับกระษัตริย์
สืบๆ กันมา อาจารย์แต่ก่อนผู้รู้คัมภีร์สาครพระพิไชยสงครามนั้นมามาก
ทุกวันนี้ผู้ซึ่งจะรู้นั้นก็เสื่อมทรามถอยลงไม่บริบูรณ์ อนึ่งผู้ซึ่งจะมีเพียร
เล่าเรียนศึกษา ก็หาผู้ที่จะบอกให้รู้พิสดารไม่ พระราชดำริห์
พระพิไชยสงครามในหอหลวงเป็นอันมาก ก็มีอยู่เป็นหลายฉบับ
จำลองคัดต่อ ๆ สืบกันมาปนเพี้ยนซ้ำกันบ้างผิดกันบ้าง ลางฉบับต้น
ต้องกันปลายผิดกัน ลางฉบับปลายต้องกันต้นผิดกัน ไม่เป็นหมู่
เป็นเหล่า หาเป็นอันดับหมวดกองไม่ ขุนพลผู้ภักดีจะกระทำการฉลอง
พระเดชพระคุณต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะไว้ชื่อในแผ่นดิน มีเพียร
อุสาหะจะศึกษาอาศัยตามตำหรับเล่า ก็พึงจะรู้เป็นอันยาก จึงมีพระราช
บัญชาดำริห์สั่งพระจาวนองยาเธอ พระองค์เจ้าวิสุทธิวงษ์^(๑) ให้ศึกษาทูล
อรรถธิบายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชำระคัมภีร์สาครพยากรณ์ฤกษ์บนล่าง
วิชาไมยมนต์เลขยันต์แลอาถรรพ์ไมยมนาม แลพระราชพิธี
ข่มนามที่พยุหะ ฉลาดในการเรียบเรียงถ้อยคำ แลธรรมเนียมคฤภาค
ออกเป็นสยามภาคใด จะให้ชำระพระราชตำหรับพระพิไชยสงคราม
ให้ถูกถ้วนเป็นหมู่เป็นเหล่า มีให้พินเพื่อนให้เห็นง่ายโดยหวังพระ
ราชหฤทัยประสงค์ จะได้สืบกระษัตริย์อนจะดำรงพินพิภพปริมณฑล
พระราชศรีมาณาจักร พระมหานครศรีอยุธยาอันใหญ่ แล้วจะ

(๑) เป็นพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๑ ต่อมาได้เป็นกรมหมื่นสวัสดิวัย ครั้น
ถึงรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ สุขวัฒนวิชัย

ไต่เป็นทตงมันแห่งพระบรมพุทธศาสนา กว่าจะถว้น ๕๐๐๐ พระวษา ทั้งจะ
สงเคราะห์ปักษ์ของสมณพราหมณาจารย์ ทวยราษฎรให้ ไต่ ซึ่งความศุข
ด้วย ใช้พระไทยจะอุสาหะด้วย โลภมูล โทสมูล โมหมูล นั้นห้ามมิได้ ตั้ง
พระไทยจะดำรงพระพุทธศาสนาถ้ายเคียว ผลานิสงสารพระราชธรรมนี้
ขอให้เป็นบัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคต พระตำหรับพระพิไชยสงครามนี้
จะได้ปรากฏ คุณหลักศิลาอยู่สิ้นกาลปาวสาน

พระเจ้าน้อยยาเธอรับพระราชปริหาญ จักข้าทูลของอุลัพระบาทผู้มี
สติปัญญาได้พระยาบำเรอบริรักษ์ จางวางมหาดเล็ก ๑ พระมหาวิชาธรรม
จางวางราชบัณฑิต ๑ หลวงลิขิตปรีชา เจ้ากรมอาลักษณ์ ๑ หลวง
สุธรรมมาจารย์ ๑ พระโหราธิบดี จางวางโหรพระราชวังหลวง ๑ พระ
เทวะโลกย์จางวางโหร ๑ หลวงญาณเวท ๑ หลวงไทรเพทวิไศรย ๑
ขุนโลกย์พรหมपालักรม ๑ รวม ๘ นาย พระเจ้าน้อยยาเธอเป็นแม่กอง

ครั้นถว้น ๕๖๘ ค่ำ ปีระกาสัพคก พร้อมกันณพระที่นั่งพุทธาสวรรค์
หลวงลิขิตปรีชาเจ้ากรมอาลักษณ์เชิญพระตำหรับพระพิไชยสงครามข้าง
ที่ออกมา เป็นพระสมุคพระราชตำหรับ ๑๔ เล่ม ให้ลงมือจับชำระ
สอบสวนกัน ทพนเพื่อนวิปลาดชักกันค้วงกาทกแต่มีให้ถูกถว้น แล้วชน
กราบทูลพระกรุณาทุกเวลาเสด็จออกถวายสังฆภัตทาน ทรงฟังธรรม
เทศนาเข้าเย็น ภาพระทัยบ้าง ทรงชำระวงกาคัดแปลงบ้าง โปรดให้
ออกมาเรียบเรียงชำระใหม่บ้าง แต่ได้ชำระพระตำหรับพระพิไชยสงคราม
ณ ๖๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกาสัพคก จนถึงถว้น.....จึงสำเร็จ
ให้คัดส่งเข้าไว้ข้างทตงมันหนึ่ง ไว้เหนือหลวงฉบบหนึ่ง”

ถ้าตามความสันนิษฐานเห็นว่า หนังสือตำราพิไชยสงคราม
ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งขึ้นแล้ว คงจะมีฉบับสืบทอดมาทุกเมื่อ
แต่อาศัยเหตุ ๒ ประการคือ เป็นตำราซึ่งมักปกปิดกัน ด้วยถือว่า
สำหรับแต่ผู้ซึ่งจะเป็นแม่ทัพนายกองอย่าง ๑ กับอีกประการ ๑ เป็นสมัยซึ่ง
ยังไม่มีวิวัฒนาการหนังสือ ฉบับที่มีอยู่จึงมีน้อย ใครจะคัดลอกได้ฉบับ
บริบูรณ์แห่ง เป็นเช่นนั้นมาแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นกรุงศรี
อยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึก ต้นฉบับหนังสือตำราพิไชยสงครามที่มี
บริบูรณ์ เช่นฉบับหอหลวงเป็นต้นก็เลยสูญ เหลืออยู่แต่ฉบับที่มีผู้คัด
ลอกไว้ได้แห่งละเล็กน้อย มักเป็นตำราที่แต่งใหม่ในปลายสมัยกรุงศรี
อยุธยาเป็นพน เมื่อมารวบรวมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมักซ้ำกัน
และปนเพี้ยนถึงกล่าวในบานแผ่นของสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาศักดิ
พลเสพย์ แม่ตำราพิไชยสงครามที่รวบรวมชำระครั้งนั้น เป็นหนังสือ
กว่า ๑๐ เล่มสมุดไทย เดียวกันก็ไม่มีแห่งใดที่จะมีบริบูรณ์ครบจำนวน
สักแห่งเดียว.

เมื่อพิจารณาตัวเรื่องในหนังสือพิไชยสงครามเพียงที่มีปรากฏอยู่ ดู
เหมือนตำราเดิมจะแบ่งเป็น ๓ แผนก คือว่าด้วยเหตุแห่งการสงคราม
แผนก ๑ ว่าด้วยอธิบายสงครามแผนก ๑ ว่าด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธี
แผนก ๑ การถอนนิตตฤกษ์ยามและเลขยันต์อาถรรพศาสตร์ก็จะมีมาบ้าง
แล้วแต่โบราณ แต่มาเชื่อกันแก่กลาชนในตอนปลายสมัยกรุงศรี
อยุธยา ตำราพิไชยสงครามที่ปรากฏอยู่จึงเป็นตำราคุณนิตตฤกษ์ยาม
และทำเลขยันต์อาถรรพศาสตร์เสียโดยมาก ตำราการรบพุ่งและอธิบาย
สงครามเหลืออยู่แต่ที่เก็ยใจความแต่เป็นกลอน สำหรับท่องบ่นให้จำ
เจนใจ อย่างเช่นที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้.

ผ

ต้นกระบี่ตำราพิไชยสงครามซึ่งสมเด็จฯ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์
ประทานมา เมื่อเอามาสอบกับฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ เห็นตรงกัน
แต่ฉบับหอพระสมุดฯ ยังยาวกว่าฉบับที่ได้นี้มา จึงได้ให้คัดมาพิมพ์
ต่อท้ายไว้ด้วย."

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

พระบวระพิไชยสงคราม ตำรับไญย

๑๖ นโมนมัสสวาย
ขอพระศรีสวัสดิ์ทั้งนี้
ทำนนวนุโยธินลิขมา
เราท่านร่ำเรียนชำนาญ
ศรีสวัสดิ์วมเศไชชัย
นพพระบาทนรนาถทรงนาม
ท้าวไทไชสิทธิ์โฮงการ
จัดแจงแต่งพยุหโยธา
จัดทหารชาญเข้มแข็งขยัน
เกณฑ์ไว้ให้เสร็จโดยวาร
ขึ้นใหญ่หน้าไม้เกาทัณฑ์
แหลนหลาวทวนง้าวท้าว
ธาลักษณรบพระราชโฮงการ
นพบาทนรนาถคลาไคล
กำหนดกฎเกณฑ์ขานชัย
พระหลวงขุนหมื่นพันทนาย
นาหมื่นลงมานาพัน
คิดอ่านราชการปองปุน

อิสวรนาถายัน
เศไชไชศรี
ประสิทธิวาจา
สำหรับทหาร
เรื่องฤทธิกาไกร
นพโลกย์ทั้งสาม
พลเรือนทหาร
พลช้างพลม้า
เร่งรัดเลือกสัน
สำเหนียกเสียดสาร
ใหญ่น้อยจงสัน
กันถึกหักถึก
นอบน้อมทูลสาร
สั่งแก้มหาคไท
เร่งรัดศักดิ์
ทั่วทั้งสองฝ่าย
ให้ชุมนุมกัน
มอขเลกประมุข

อันเป็นขึ้นโลกีย์
กำจัดวิชัยนานา
ประเสริฐให้เชียวชาญ
จะร่ำจะเรียนสืบไป
สำหรับพิไชยสงคราม
มีอาจเปรียบขุนป่าน
รับสั่งไล่เกล้าเกษ
อีกพลรบครบครัน
ผู้ไวผู้แวนแวนการ
ให้รู้การศึกทุกอัน
ให้เลือกแต่ล้วนหย่างดี
ทั้งไล่แลเห็นเชียวชาญ
แล้วลงลิขิตบันทึก
นายเวนสาลาโดยมี
หมายบอกจงทั่วทั้งหลาย
ทหารพลเรือนชุมนุมกัน
จงพร้อมคาลาลูกขุน
ตั้งนั้นจะได้ทำไค

ไพร่หลวงสมนอกสมใน
 เมืองเอกโทตรีจัตวา
 เจ้าพญาแลพญาพระหลวง
 อาลักษณ์แต่งทัณฑ์พลฉลอง
 ยักษ์องกองแล่นฤสา
 นมัสการวิษณุ
 ถ้าว้าเมืองใดก็
 จะใช้อำมาตเสนา
 หาไซกเพลวันยาม
 ถ้าว้าชะตาผู้ใด
 ให้คุณทั้งเมืองพารา
 คึกอ่านแคว่นการมันคง
 ปรราชศัตรูเกรงขาม
 ท้าวทุกประเทศนানা
 ถ้าว้าชะตาผู้ใด
 คึกเคียนศัตรูขาม
 ราชการอย่าได้ไว้ใจ
 ให้ตั้งสวัสดิ์เป็นประธาน
 เอาเศศให้ต้องช่วยนาม
 นายทัพนายกองทั้งหลาย

คึกควนตราไตร
 มีตราให้หา
 หัวเมืองทั้งปวง
 ตั้งเป็นนายกกอง
 ช้างม้ามากมาย
 ผู้แต่งตำรา
 ท่านท้าวจักรี
 ผู้มีปัญญา
 ให้เลือกเอานาม
 ให้คุณท้าวไทย
 ขยับในชะตา
 ผู้ปรีชา
 ไชยเชษฐา
 ภาพระเคชา
 จัตุรงค์หมีไต่
 ใช้ไปสงคราม
 เป็นนายกกองใหญ่
 ลขบวคขุนหาน
 นายกกองสงคราม
 ขุนหารบวคทนาย

ให้จัดแจงเสร็จซ้ายขวา
 เข้ามาจงทุกกระทรวง
 ก็มาอเนกเนื่องนอง
 แลยกกระบัตร์เกียกกาย
 ทั้งพวกรถนানা
 ไบราณราชอันมี
 เสวยสมยศสุวรรณา
 ไปราชการสงคราม
 ผู้ไปยุทธจึงดีเจริญไชย
 ผู้ผ่านพิภพโลกา
 แลได้ทั้งไซกจตุร
 ไปยุทธชำนาญสงคราม
 ประสทธิเดชหมิมา
 จัตุรงค์เรืองสืบไป
 ขเป็นคุณในสงคราม
 เขาขัณฑ์ไต่ก็จำไป
 อย่าทำให้เสียราชการ
 จงเทียงอย่าแปลกทำตาม
 ทั้งยกกระบัตร์เกียกกาย
 เอาเศศให้ต้องตำรา

ไ้ส่วนผู้ไทจงตรา
 เอาคนการตั้งลง
 เอาพิศัยสืบเจตตำรา
 สามลบกอแก้วตรีการ
 ถ้าเสศลคต่ำลงมา
 หานไปอย่าให้เสศสูญ
 ไ้เสศผู้ใดมันคง
 เสศหนึ่งขอครุทบกษ
 เสศสามสี่ห้านามราชา
 หานไปไ้เสศทุกที
 เสศห้าสมณชีพรามณ
 เสศหกนายกองผู้หาร
 เสศเจดเขาวราชอนัน
 เสศแปดคือพระยาชสาร
 ลขบวคคุณหานอย่าผัน
 มีไชยไ้ชะเลยเกิดผล
 ให้นายกองพลสถาน
 ไ้เสศในกองผู้ใด
 มีทยศัสขอโดยธรรม
 พร้อมคึกพร้อมการชยเฉียว

กำลังเทวา
 อินทรีย์อันปลง
 บวกเพิ่มเกณมา
 เอาสามสิบหาร
 เอานพเทวา
 ถ้าต่ำบวคหนุน
 เสคนั้นประสง
 เสศสองสิบที
 เสคนฤทธา
 ผู้ใดเสศสี่
 ชื่อมุสิกกระนาม
 อชนามสถาน
 นามนาควิถ
 มีฤทธิห้าวหาร
 ทำตามชอบธรรม
 แต่งช้างแต่งพล
 ลขบวคคุณหาร
 เปนมิตรสยไสม
 คึกอ่านด้วยกัน
 เขาคึกกลมเกลียว

ให้ถวนทั้งแปดพระองค์
 มาบวคด้วยเกณอินตรา
 ตั้งไว้อย่าไ้หนึ่งนาน
 ในพระบารมีตา
 คือพระเนาวะหรรคุณ
 ผิสูงเร่งให้ลบลง
 ให้ตราตั้งไว้จงคึก
 พยักมนามมहिมา
 นภาพชอราชสี่
 นนชอสนักขนาม
 พฤหคัยคิอาจารย์
 สถิตในป่าพงพิ
 คือสกระบหณมาน
 แลอยู่ในป่าหิมวัน
 เปนศรีสวัสดิคิมงคล
 อย่าเพี้ยนลขชัยโบราณ
 แต่โดยลขชัยมีไชย
 อันชอขด้วยนามแก่กัน
 จงเปนมิ่งมิตรอันเคียว
 ชอขการราชทูตงาม

ผู้เสศหมิต้องด้วยนาม

บริวารวอระราชมีสิริ

มีไชยไค้ชะเลยเกิดผล

กาลมรณะอะริเกรง

พริศพราจากกันทั้งหลาย

ช่างมาให้ไค้นามศรี

หนึ่งโลดขึ้นบัณฑิต

ให้เร่งอ่านเขียนเรียนรู้

ให้แต่งตั้งทัชชนพล

ปราชเรียนสงคราม

เคชะทั้งนี้

เสศพญาบาล

พิโรธกันเอง

ให้เร่งชวนชวน

สำหรับผู้ชื้อ

โองการไค้ไป

ถ้าแม่นคัทรู

ยลียะเยกกล

ชัคช้องบัคล่องมีดี

ก็เกิดสวัสดิมงคล

มิชอบบังเหตุใจเอง

จะเกิดพยาธิบสยาย

ผ่อนผันเอาเสศจงดี

ประกอบให้ชอชวนใจ

ให้ปราชเรียนคัทรู

มาตังจะไกลไค้จณญ

ตำหรับอันกล่าวโดยมี ฯ

๐๑ ร่าย กลหนึ่งฤทธิ

กลสี่หจกร

กลลักษณช่อนเงื่อน

กลเถอนกำบัง

กลพิงผู้ผา

กลม้ากินสวน

กลพวนเรือโยง

กลโพงน้ำบ่อ

กลพ้อช้างป่า

กลพ่างำดิน

กลอินทรพิมาน

กลผลาญคัทรู

กลชูพิศแสง

กลแข่งให้อ่อน

กลยอนภูเขา

กลเข้าให้ผอม

กลจอมปราสาท

กลราชขัณฑ์

กลฟ้าสนั่นเสียง

กลเรียงหล็กย่น

กลบันพระราม ฯ

๐๒ โหราสาตพิไชยสงคราม มีแจ้งทุกนาม จงเรียนให้รู้แต่งคน

ให้แต่งทวยทหารชาญกนัล

ณรงค์ปลอมปน

องอาจไปลาคลอยค

ทัชค่ายฝ่ายคัคคัทรู

เข้ามادتงอยู่

ที่นั่นจะเป็นนามใด

มีเขาจอมปลวกต้นไม้

ต้นหนึ่งสูงใหญ่

นามครุฑธออย่าไค้อ้างขนาง

ถ้าตังแนวขาริมทาง

นามพยัคฆโดยปาง

เสียงขบประเปรียงเวียรวัน

๕ ไม่สามัคคีเรียงวัน
 ตั้งอาหารธำ
 ไกลบ้านแทบทางโบราณ
 ไกลคลองห้วยแม่น้ำไหล
 คินโพรงปลวกหล้าอาหาร
 กลางทุ่งทุ่งเนื้อเคยไคล
 ถ้ำหญ้าแถมไม้ไผ่หนาม
 แปะคนามตำราอันไพ
 กล่าวไว้ให้รู้จักนาม
 ให้ทัชเรทัชเขา
 จงเรียนอาจารย์วิจิ
 จงมีความเพียรสังวร
 ตั้งทัชให้เป็นมงคล
 ถ้ำพลเขามากโดยเคา
 ทำตามฤกษ์ยามท่านทาย
 เงินทองรังวัดศักดิ์ศรี
 จงเพียรราชการอย่าขาม
 ความรู้เรียนให้ยังคน
 เลี้ยงทั้งพวกพ้องเผ่าพันธุ์
 ข้อต่อวรราชราชา

๕ ภูเขาคิมวัน
 พิปรายตำรา
 สุนัขห้าวห่าน
 ยังกัดข้อไว้
 มุสิกนามสถาน
 แสดงค่านานใน
 อาจารย์แนะนำ
 มุลกล่าวแต่ใน
 ผู้ใดทำตาม
 ถ้ำทัชเขาเขา
 ให้เสร็จคำกริ
 สังวัตยายกลอน
 ขาศักยภพล
 เราน้อยกว่าเขา
 บุญเรามากหลาย
 แก่เราผู้มี
 เข้ายุทธสงคราม
 อาสาจุฬพล
 พระราชราชวัน
 ฝูงไทเทวา

จอมปลวกอันใหญ่มีมา
 ข้อสำหรับนามสถาน
 ตั้งรายแทบทางซึ่งไป
 ว่านากคนามโดยการ
 ตำแหน่งมุสิกอาสรัย
 กำหนดว่าข้ออชันนาม
 คชาคณาอาไศรย
 มหาพิไชยสงคราม
 จะเกิดสวัสดิแก่เรา
 เอาฤทธหนักทัชทวี
 นไม่กำหนดคพญากร
 อันกล่าวให้สิ้นเสรจกล
 มาตีเข้าแพ้แก่เรา
 เขาแพ้แก่เรางายกาย
 หมี่ตายจกลัยได้ค
 บำเหน็จในการสงคราม
 อย่าขลาดจงรู้ควรผจญ
 ท่านเท่าจะเลี้ยงโดยธรรม
 จักนบสนเหลือตรา
 จะเลี้ยงรักษาทุกประการ

ทำหัตถ์ใช้การงาน
 อย่าคบคนพาลอื่กกุศล
 ช่อต่อเจ้าชีพเป็นธรรม
 ถอวาจาสุลลำนเา
 เรากินเข้าแคงผู้ใด
 แต่ก่อนบุญการ
 จึงเสวยสมบัติคุณผล
 ถ้าใครคิดโหดหันตาย
 บำบัดอันตรายอย่าพาล
 แม้นฆ่าศึกเสียนของไทย
 อันทหารคุงใจนักเลง
 ทวยหารแกล้วกล้าจงจำ
 อย่าถ่อประทุษฐุคลาคลา
 เข้าคักรบค่ายเมืองใด
 ไร้อำใจในอความ
 เพียงนั้นภอสตบขญา
 ครันไคร่าเรียนเขียนไว้
 เทวามนุษยครุฑา
 อย่าไ้نینทาอาจารย
 ชักทัตรวรตราจักกัน

กราษถวายมัครการ
 ใจมั่นทรชน
 ใครนกรายมั้น
 ความเทจอย่าเคา
 อาษาท้าวไท
 ท่านสั่งสมภาร
 เพราะเทพนิม
 ประหยัคอย่าคลา
 เอาเศษชูลาล
 มั่นอัปราชัย
 ภาไ้ทำเพลง
 เรือนเป็นลำนนำ
 ลักศาตำรา
 ตั้งภักดีไท
 ใครใคร่เรียนถาม
 อันผู้ปรีชา
 สืบบุตรหลานไป
 นาคาสุรา
 ท่านผู้ปรีชาญ
 โยธาพลชั้น

ทุกคำเข้าอย่าลืมน
 อย่าทำสนิจงณ
 จะแพ้อำนาจแก่เรา
 จะมีอำนาจฤาไ้
 ทำตามลขัยโบราณ
 มามากอะเนกยิ่งยง
 เป็นเจ้าแก่ภพทั้งหลาย
 อย่าหมิ่นแก่ราชกิจการ
 ปกเกษเกล้าคลาไค
 นิยมให้กลัวเอง
 คិតลิตเข้าชัยร่า
 สิบหกจงตามตำรา
 จงเพียรให้เจนปากไ้
 จะไชยชำระสงคราม
 จึงมีเมตตากรรณา
 ความรู้ฤาสินแก่ใคร
 เป็นผลประโยชน์กลปา
 สรรเสริญจำเริญทุกประการ
 นิพนธ์ให้ชอยทางธรรม
 ทั้งเครื่องอาวุธศาสตรา

ตรวทุกทหารโยทา
 ยืนใหญ่หน้าไม้เขตขัน
 กล้องสลักหอกชักทวนยาว
 หาไซกเพลลาเคื่อนวัน
 ฤกษ์โหรฤกษ์ลมขั้ว
 ยกไปตามเกลศนาคา
 เหน้เมฆเกลอนมาเป็นหมื่น
 ช้างม้าสำรอกเลอคมา
 นิมิตรทั้งนมากหลาย
 พาร้องลมต้องเป็นหมื่น
 ช้างมาตนเตนอลวล
 เหน้ฝูงผ้าขาวแล้วกลาย
 นิมิตรนมิตรจงจำ
 เเงาหัวเเงาตัวหายเเงา
 หอกกายແหล่นหลาวเป็นเพลง
 อาศุภตายอยู่กลางตง
 ต้นไม้ล้มอยู่กลางกิน
 สกุนร้ายบินประจมา
 นิมิตรบเป็นสถาพร
 ฤกษ์ก็มีสวัสดิ์ก็มีไชย

พลคชอัสวา
 คายทั้งเกาทัณฑ์
 มุนนายเร่งข่าว
 ให้ชอยนามสรรพ
 สกุนาสกุนี
 อย่าแปรภักตรา
 เป็นรูปเมรุ
 ผู้คนจุลา
 อาจารย์ทำนาย
 ตรงหน้ามาส
 อีกทั้งฝูงคน
 กลับเป็นผ้าลาย
 เร่งทำตามคำ
 กระบอกน้ำเหล้า
 พลัดจากมือเอง
 อย่าได้จ้านง
 อย่าได้คุ้มหมิ่น
 ห้ามอย่ายาตรา
 จงกณณ์ผ่อน
 ลมพัดหลังไป

ทั้งพลรบครบครัน
 ทั้งไล่หนีแหล่นหลาว
 ให้มาจงพร้อมมูลกัน
 ของชาติการาครี
 ร่อนร้องรอมเวหา
 ไปตรงสุรินทร์ราห
 อย่ายกฤกษ์นั้นมรณา
 คลอขบขุตรวิไลจากกาย
 ประหัยที่จะแพ้ศัตรู
 ดั่งนอย่าให้ยกพล
 เถียงกันวิวาทวุ่นวาย
 ผ้าเขียวแล่ม่วงแดงคำ
 อันกล่าวอย่าไปโดยเภา
 ฝนเอนวิบัติแตกเอง
 บังเหตหลดลุ่มตกลอง
 ยุบาทเบืองปลายดิน
 คำเค็รข้างรากอย่าคลา
 ให้งคอย่าฟังขจร
 หาฤกษ์ได้ก็จึงไป
 จะให้มาศึกเกรวพลัน

รูปจรเข้สองซอกกัน
เหยยวกาแรงแรงร้อนตามมา
ฟาร้องเบื่องหลังไต่บิน
เหินเมฆเกลอนกลุ้มเวหา
คัทรพ่ายแพ้วผล

ไต่บินแตรสังขระมั่งมั่งกลอง
สมณชืพราหมณพลชั้น
ผู้คนเอาของมาให้
ไปเรวจะเรววิสวัตมีศรี
ถ้าผิงบินกาบไปมา
ทักหน้ากล้าหารบวคยง
เคียวพลมนทกชำนาญ
ประกบัสรรพท่วยพลชั้น
ยื่นข้างให้พิจารณา

๐๐ เมฆเกลอนที่นำกร
ลาดงทกขิณศรี
สิ้นแสงขลุ่ยแสง
อย่ายกพยหพล
เมฆมาแต่ทิศนั้น
เมฆหม่นนั้นกินไกล

ไต่ลาพครามครัน
คนคชอัคสา
นิมิตรให้ภัย
ทิศหลังโคภา
เกิดวิสวัตมิงค

ยกไปตามสนอง
ข้างม้าตามกัน
บอกความจริงไซ้
เสวยศุขอยู่ดี
เร่งยกโยธา
ไปรณรงค์
ขุนพลองค์หาร
ยื่นข้างแปรผรร
ดูเมฆเกลอนมา

อุตรทิศชะอุ่มลี
เข้ากลุ้มเกลอนพระสุริยล
ไปแจ่มแจ้งยังมวมนท
จะพลันแพ้วจะเลียไชย
หมิ่นทั้งพระสุริยไส
ให้สิ้นมั่งค้ำเนินธง

มิไชยจะไต่ภารา
กาแรงแรงจะไต่แย่งกิน
โยยั้งจะเรอองฤทธา
ธงฉัตรพิพทอำพล
นิมิตรเลิศเรืองรอง
ฤกษคี่ประเสริฐทุกอัน
ฤกษคี่เร่งให้ยกไป
ขเท็จแต่ล้นความดี
เกษมสนุกนิหรรษา
จะได้ไพร่พลโดยจง
จะปราบศัตรูอันหาร
ให้ยื่นคชาโดยฉกรรจ์
ภักตรไปตามเกลคณาคา
ยาตราให้ไต่ฤกษคี่ ฯ

จักไชยชำนะ

สำฤทธิประสง

เมฆเมฆแลเกลื่อนมา

บุรพกลัมรั้งศรีไกร

เมฆมาแต่ทิศนั้น

คนถอยจากอำภร

ลั่นฆ้องแล้วโยกชิง

ถ้ายุทธจะไชยา

เมฆมาทักชนทิศ

จำเรณูฆ้องแลธงไชย

เมฆมาแต่ทิศนั้น

แม่เมฆนั้นคนมา

เมฆมาแต่บุรพทิศ

กลุ้มดวงพระสุริฉาน

เมฆมาแต่ทิศนั้น

ถอยคนมาทิศจง

๑๖ อาจารย์กล่าวไว้ โดยบัง ฤกษนอกนั้น ย่อมมีอยู่สิ้นทุกคน

คือพักเข้าออกในตน

คือร้ายเหตุผล

ก็พึงสังเกตอาตมา

ลมเกินจงพิจารณา

เหตุพักซ้ายขวา

กล่าวฝ่ายลห้านาที

ปลงปลอกวิหิตังคิ
 พัดตามเกลตนาคาไคล
 อาจารยกเล่าไว้ โดยตรา
 ถ้าออกเขื่องซ้ายเปรมปราน
 ผลิตมออกโดยเขื่องขวา
 ออกซ้ายภูลสวัสดิ์มงคล
 ออกขวาอย่าบาตราไป
 ผลิตมออกเสมอสองประต
 ษณบนน้ำไม้เกาทัน
 ข้างอัครตวัยง
 มณฑกเดินพลโยธา
 แล้วให้ปลุกสาธาไชย
 ไบศรีเจตชนันมา
 โยธาพลทหารนองเนือง
 ครันแล้วให้แต่งเพดาน
 พระสงฆ์อันทรงศีลา
 ตั้งนำวงท้ายโอภา
 เมื่อยราตราไปพลัน
 เอนาล้างบาทบาทา
 กรทำสัตยาธิศฐาน

อาไปยัถวิ
 เร่งให้ยกไป
 ลมในอาตมา
 ยรยาตรอย่านาน
 คอสรียกระลา
 อาวุทธของตน
 ถ้ออาวุธไว้
 อาวุธถ้อย
 กุมสองมือขยัน
 สองหัตถ์มั่นคง
 ชุมทวยอาษา
 ฉัตรเทียวธงไสว
 ขุชาเทวา
 ลาพระเสื่อเมือง
 สำหรับคชสาร
 ให้อาราธนา
 จำเริญในการ
 ถวายบังคมคัน
 ใสเห็นอเกษา
 ก็นแล้วกราบกราน

ฤกษนั้นสวัสดิ์มีไชย
 จะได้นิกรโยธา
 อเนกนานประการ
 นามเรียกจันทกระลา
 ท่านห้ามอย่าให้ยกพล
 จงกุมข้างซ้ายมีไชย
 ในหัตถ์ข้างขวาแบบชู
 ทั้งสองหัตถ์นยัน
 แล้วยืนให้มั่นคงตรง
 กุมขอแลเครื่องสาตรา
 มาลองให้รู้เต็มใจ
 ทั้งทูปแลเทียนชวาลา
 อารักษเสื่อเมืองทรงเมือง
 ไปปราบคัทรอันหาร
 จงสรรพทั้งเครื่องอาษา
 พระพุทธรูปเป็นประธาน
 พระปริตให้ได้สามวัน
 พระบาทสมเด็จพระราชา
 นำชูปพระแสงภูบาล
 มาสระเกษเกล้าเกษา

คชสารตัวอาชา
 เทียบรูปคณิศรเครื่องใบศรี
 จงจับเอาค้ายมงคล
 ขบยาทช้างม้าไล่หิว
 ให้อุณพ้อมแม่หญ้ายาย
 กระทำอภิวันทนาการ
 ใ้ถูกขลิบหนังสำคัญ
 ยกพลเคียวท้าวขึ้นไฟ
 เมื่อทำเนนพลไคลคลา
 ยรยาตรตามทางไพร่สนท
 เร่งทริตรองพิจารณา
 ตั้งตามเกลดคนาคลงไป
 อย่าแปรหน้าต่อมฤตยู
 ช้างม้าเครื่องราชมะโนไม
 แต่งทหารให้ครบทั้งปวง
 ตักให้โต้งมากมาย
 บันทิตยคิตทวยโหรา
 ยกเสาเอกตั้งทวารศรี
 ตั้งค่ายคู้อมคูลา
 นอกในอาถลย์กันไภย

อีกเครื่องสาตรา
 โดยการวิทธิ
 ไล่เลียนขุนพล
 ไล่เกล้าของตัว
 ผู้เฝ้าทั้งหลาย
 ขอพรพิสาร
 ยักกลองรุมรัน
 ให้โยกธงไช
 พลคออัศว
 ถึงที่ชอยกล
 ต้องนามตำรา
 อย่าแปรภักตรไคล
 เหมือนแแก้วหา
 ยืนที่เกรียงไกร
 ย้องกันพลหลวง
 ทวยหารทั้งหลาย
 คุณควรชะตา
 ลั่นฆ้องสามที
 ลงขวากหนามหนา
 ผ่งลงธงไ้

มาตั้งพรังพร้อมโดยมี
 ทำขวันรศน้ำพุทมนตร์
 ไล่ช้างแลม้าทุกตัว
 จงฉีการเลี้ยงทนาย
 อุบชฌาชีตนาจารย์
 พิเสศประสิทธิ์ทุกวัน
 ให้ให้สำเนียงเกรียงไกร
 หน้าช้างสำคัญยาตรา
 พลาร้าแจล
 ให้หยุคนิกรโยธา
 จึ่งตั้งพรพลลาภุมไช
 คออรุณทราห
 ท่านแรงท่านร้ายเหลือใจ
 กระบวนขนบตามกระทรวง
 ลูกหาบตัดไม้ทำค่าย
 ช่วยปกช่วยป้องกันมา
 วางลักษณะจันทฤกษ์งติ
 ให้ทันฤกษ์ยามเวลา
 สนามเพลารุณชั้นใน
 ย้องกันฆ่าศึกศัตรู

แล้วให้พิจารณาดู
 วัฏเส้นสังเวทเวหา
 แต่งออกตระเวนค้อมมอง
 ครั้นคำกองเพลิงเรียงวัน
 ผู้คนในค่ายฝ่ายเรา
 ขกของกองกระเวนห้ามปราม
 ขึ้นใหญ่หน้าไมธนูศร
 เป็นหม่ทุกชั้นกันมา
 อย่าให้ให้ร่อนนั้น
 ครันตีไต่ถูกษยามเข้า
 สามหอกระเจดหอโดยมี
 สามหอกระเจดตามกันไป
 กองร้อยเร่งหนุนอย่าคลา
 นายกองแต่งกลอย่ายัง
 แบ่งรักษาค่ายน่าที่
 คึกมาถ้าพอกำลัง
 ถ้าเหนืมามากโดยเตา
 ย้องกันอย่าได้เกรงกลัว
 จงคุกคามว่าที่
 โกรธแล้วคลายหลังขั้ตคน

ปลูกเป็นท่อยู่
 ท่านจะกรุณา
 ซ้ายขวาเป็นกอง
 แมวเซาผลัดกัน
 กองเพลิงนั่งเฝ้า
 ผู้คนไอจาม
 ชาวช้างอัศิศร
 คึกปนปลอมมา
 ถ้าโจมตีขึ้น
 จะเดินพลแล้ว
 กองร้อยจรวลี
 ฆ่าคึกน้อยใช้
 ทหารกองหน้า
 ทหารกองหลัง
 ทำเนียบอันมี
 เกลื่อนกล่นอย่ายัง
 อย่ารุกรันเขา
 ให้ทำแก้ตัว
 ใจทั้งยักยี้
 อ่อนเอาใจคน

สารภุมเทพเทวา
 อำนวยสวัสดิ์สมพอง
 เค้นเกี่ยวกระหวัดตามกัน
 ฌวยฉายรวบรัศมีคเหา
 สองชั้นผลัดกันนั่งยาม
 สำเนียงคราวกรนหลั่นนอน
 โล่เขนแลเคืองสาตรา
 ออองจงอาจับพลัน
 แต่งออกให้ครันตีเขา
 ให้แต่งทหารจงตี
 หน้าหลังระวังอย่าไกล
 จงช่วยกันจับเอามา
 รุกรันเร่งตีประหนึ่ง
 อย่าช้าแบ่งช่วยโดยมี
 ตำราน่าที่กองหลัง
 ให้เร่งรุกรันไล่เอา
 คาวีเร่งข้อมกันตัว
 ประคุดพญาราชสีห์
 จะเช่นจะฆ่ากินคน
 ทั้งปวงแลไพร่จึงกลัว

แย่งคนทำค่ายกันตัว
 อย่าไ้กลิ่นลานแลเหลียว
 ถ่าหนีให้หนีทางไกล
 ไ้ไพร่พลปริเปรมสหัส
 ยืนใหญ่หน้าไ้เรียงไว
 หอกทวนง้าวหลาวเรียงวัน
 ไ้เครื่องช้างม้าผูกทั้งหลาย
 ทำค่ายรอบแล้วอย่านาน
 ถ่าจะยกย้ายพลคลา
 จักข้ามแม่น้ำห้วยหนอง
 จิงข้ามอัครโคยม
 จิงข้ามโยธาสากล
 ข้างพงษัตราไ้
 อนุ่นาไ้ ยืนนกลัย
 เกาทัณฑ์ไ้เชนทวนทอง
 ภูเขาค่ายตรอกเรียงวัน
 ทหารเลอกสันอันคิ
 คชสารผูกเครื่องคลาไป
 หม่มน้ำกันถักไ้ตาม
 ไ้ถึงเทพารักษ์รักษา

เปนแผนยังชั่ว
 อย่าหนีที่เคียว
 ทดแทนให้ไ้
 คลายใจโลกา
 อนุหาเง
 นกลัยอันคิ
 อย่าเปลืองแก่คลา
 จิงปลงคชสาร
 พร้อมกันปฤกษา
 คชสารล่ายอง
 ตามคชหัตถิ
 ไ้ถึงแล้วขั้คน
 คชสารคลาไ้
 ยืนใหญ่ประคัย
 แสงข้างทั้งสอง
 กองร้อยผาดผรร
 กล้าแขงฤทธิ
 จิงให้ทั้ใหญ่
 ตั้งต่อสงคราม
 มีสารเทวา

มีไ้สัคานแต่เคียว
 ฆ่าศึกจะยามไ้ใจ
 จงค่อยถอยถกลงมา
 เร่งคิกก็หน้าเต็มใจ
 คายแหลนแลไ้เกาทัณฑ์
 แลเครื่องสาตราเรียงราย
 จำผูกไ้ประจำการ
 อัครราชเครื่องอาชา
 อย่าไ้ประมาณทริตรอง
 จงข้ามไปก่อนหวั้
 แลข้ามเสียบึงไ้ไพร่พล
 จิงข้ามนิกรทั้ไชย
 อัครราชตามอันคัย
 ให้ไ้หน้าทั้นายกอง
 เร่งไประวังคิกพลัน
 ดำเนิรไปก่อนโคยม
 ให้เนืองหนุนกองร้อยไป
 ไปดำเนิรสงคราม
 ไปตามทั้ใหญ่ไ้คลคลา
 อย่าหมิ่นให้เร่งกลัวเกรง

ลงจากข้างม้าอย่าเกรง
 รูปเทียรของหอมอันมี
 ครันแล้วขอพรลัลา
 หมอคชหมอฤกษ์เบิกไพร
 ตั้งทัพพินคเลือกสัน
 ทัพเราให้ตั้งงคง
 เขาคั่งคชสารตัวไกร
 เราตั้งสื่อนามฤทธา
 เขาคั่งทนาคภาไกร
 เขาคั่งที่สุนักขา
 ฝัซอชฉณนามโคยใน
 ให้ทั้งไชยภูมิสวัสดิมี
 พลเขาสีเท่าโคยง
 ค้วยเคชไชยภูมิโสภา
 ตั้งทัพแล้วคิลพลไคล
 อิกเสบียงอาหารโคยค
 ถ้าน้อยจับเอาอย่าคลา
 ถ้าเขาไม่เห่นเราไคล
 แอบแนบเข้าใกล้อย่างกลัว
 ใต้ถามเอาความกิดา

คำรบฆ่าเบง
 ของกนิรศคิ
 พรวานทางนำคลา
 พลจรเกือบใกล้
 ถ้าทัพเขานั้น
 ไชยภูมิอันมี
 อิกพยักฌภาไชย
 จึงปราบพยัมา
 เราตั้งให้ใหญ่
 ให้ทั้งโคยตรา
 ห่อนศัตรูใคร
 พิพัฒไชศรี
 พลเราน้อยลง
 ภูลสวัสดิการึกษา
 ออกกลาคกลางไพร
 พยัคัทรูณ
 มากเหลือพลา
 ค้อมมองจงได้
 เร่งจับเอาตัว
 เหตุไคมึงมา

มีใจจะอวยไชยศรี
 ให้แต่งสการะบูชา
 ให้เคลื่อนพยุหพลไกร
 ฆ่าศึกจะสู้รบกัน
 ตั้งไชยภูมิราชสีห์
 นามราชสีห์เหมือนกัน
 กล้าแข่งกำแหงนักหนา
 แลคชสารประวไชย
 ที่ครุฑเห็นเวหา
 พยัมนามฤทธิไกร
 จะเกิดอันตรายหมิติ
 ชะณะจะเรืองในนรงค์
 แต่กึ่งก็สมเจตนา
 เรืองฤทธิเคไชไชย
 แสงไปหาผู้คน
 เร่งจับได้จ้องจามา
 ค่อยถอยค่อยถอยออกไป
 อย่าให้เขาเลงเห่นตัว
 ผูกมิตร์ตรงเอามา
 ค่ายเมืองคักโพ้นเป็นไคน

ถ้าถามมิบอกจริงใจ
ถ้าบอกจริงแล้วรำพึง
ตรึงให้ตลอดคอย่านิ่งเนา
แต่งออกเที่ยวตระเวนแสวงหา
หมีแตกเร่งแต่งเป็นกล
หมีแตกกลจงหลาย
ถ้าพลแตกนั้นหมีย่น
นายทขัยนายกองทั้งหลาย
ให้ทหารเผาค่ายบุคคล
นายทขัยนายกองทั้งหลาย
ตำหรับหนึ่งเจ้าภาพไตร
ช้างม้าว้าวุ่นโดยจง
แต่งออกจุกช่องแสวงหา
ค้อมมองจับเอาตัวพลัน
ถ้าทางเข้าออกฉันใด
คิดอ่านผู้ใดรำพึง
ช้างม้าว้าวุ่นพลตรวจไตร
บันใหญ่บันน้อยคณา
บ้านเมืองตกแต่งเป็นไฉน
เขาจะสู้เราหาญอร่าม

เหมือนถามความไป
กลศึกอันยัง
การงานอย่าเบา
ให้คู่ฤทธา
แต่งทัพเข้าปล้น
ย้ายกลมากมาย
ตกใจแตกต้น
เอิกเกริกกลัวตาย
ซัดเพลิงอลวล
พร้อมกันกฎหมาย
ประชิดเมืองใด
ตั้งตามจ่านง
ทำทางไปมา
ไต่ถามเหตุอัน
เลกลอกที่ไหน
กลศึกค่านง
มากน้อยเท่าใด
จะแต่งออกมา
เล่ห์ยนกลใด
คิดฉันใดบ้าง

ให้ไต่เที่ยงแท้ โดยจึง
เกลือกเขาจะปล่อยวงเรา
กลศึกจะได้ ไตรตรา
กำลังฆ่าศึกอื่นจะผจญ
เอารุ่งไว้หน้าตามงาย
ตีทัพให้ยบกลางคืน
ผู้คนช้างม้าวุ่นวาย
ตรวจตราไม่ให้ไพร่พล
ใหม่ ขึ้นในค่ายวุ่นวาย
ให้กลับพยุห้ทัพไชย
เร่งล้อมไว้ให้มั่นคง
กระบวนตำราอย่าคลา
ที่คนคณาแจจรร
คิดอ่านการศึกเป็นไฉน
อย่าอ้าเร่งออกความจริง
กิจการจะทำกลใด
ทั้งทวยทหารอาษา
ค่ายนอกประมาณเท่าใด
อย่าไต่คิดเขื่อนอำพราง
ศึกค่ายเมืองโพ้นเป็นไฉน

ถ้ามให้สิ้นเล่ห์กลใน
 แม้นว่ามโนว่าสัตยา
 ห้อมล้อมอย่าให้ออกไค้
 แต่งออกเที่ยวกระเวนแสวงหา
 เสาะหาข้างน้ำอนัน
 โยธาสามารถเชี่ยวชาญ
 ปลอมไค้เมื่อหลับขมิตน
 เฝ้าให้หลายแห่งครามครัน
 ให้ปลอกรอกพันโภยา
 ผู้ใดจะอาษาไท
 กำหนดกฎหมายโดยตรา
 โยธาพลหารนองเนือง
 ข้างมารพลนั้นหนา
 บ้างแต่งร้านม้าโดยมี
 บ้างแต่งหอรบปักใจ
 วิมลยัทย่อยทั้งเมือง
 เหลือพันทนต์การบมิไหว
 ยืนใหญ่หน้าไม้ธนูศิลป์
 คุมกันเฝ้าเมืองประไลย
 อีกทั้งผู้คนโยธา

เหนจริงแล้วไซ้
 คิดอ่านไตรตรา
 เลกลอดหนีไป
 หลายท่าทางคลา
 คนนอกบริษั
 เลอกเอาพลทหาร ปลอมเมืองเลกลอดกลางคน
 เร่งเอาไฟพัน
 ให้คิดอ่านกัน
 เพราะทวยบัญชา
 จงนำความไข
 ยกพลลลลา
 ยกเข้าตเมือง
 เกลื่อนกล่นกันมา
 ยันใดหกร
 ลากเอาปืนใหญ่
 เฝ้าเมืองลูกเรือ
 ย่อยยับประไล
 กนถักหัดทินทร
 จับเอาผู้ใหญ่
 ผูกตรึงมา
 เร่งคิดกิจการยาคลา
 ในการเล่ห์กลสืบไป
 จับกุมจำของเอามา
 แต่ลวันทหารคนตี
 อีกทั้งเสบียงอาหาร
 ปลอมเมืองเลกลอดกลางคน
 เฝ้าขึ้นให้รวดเร็วพลัน
 ที่การจะกลับคืนมา
 ย้ายทวยจากโภย
 ผู้ใหญ่อันท้าวบัญชา
 ตบตีค่ายเอาเมือง
 ไค้ถูกษเขามคเวลา
 แลเหล่าแต่ลวันคนตี
 ยาวให้คนไค้ขึ้นไป
 ยิงไล่เปนกลนองเนือง
 ยืนใหญ่ยิงซ้ำเข้าไป
 วินาศม้วยคงดิน
 เบียดเสียดเบียดยัดกันไป
 ผูกคอมัดคุมเอามา
 เสี่ยงสืบยับย่อยพาไป

ยืนใหญ่บนน้อยมีใน
 สิบสองพระคลังภูบาล
 สิ่งของชาวเมืองทั้งปวง
 ของราษฎรเป็นของโยธา
 ครอบครองทั่วพื้นดิน
 หอรับหอส่งของเนื่อง
 คอยคุมกันพร้อมคณาไค
 ถึงถวายบังคมราชา
 นบพระบรรพตภูใน
 เพราะสมบรมราชปราธนา
 เลียงถึงนาหมื่นแสนพัน
 กองหน้ากองหลังยศของ
 ทวยหารโยธาพลไกร
 ยุกระยัตรเกียกกายนายกอง
 ปราบกฏาเยศเสนา
 เกิดเป็นบุรุษนิกร
 ปราบกฏช่วยตรเหลนหลาน
 ทำเนียบตงนิถาวร
 รัไว้บำรุงขัณฐา

เมืองเครื่องภูใน
 สมบัติพิศฐาน
 โยธาพลหลวง
 ผู้ใดได้มา
 คุมกันเลือกสน
 เฆทางเปลื้องเมือง
 กองหลังนำไป
 ทูลพระกรุณา
 นรนาถฤาไกร
 ประดิพัทเสนาหา
 พระราชรางวัล
 กระแอครอบทอง
 ภูบาลำเหน็จให้
 ราชเลียงขุนปอง
 ทวีเทพมัตยา
 ราชเรือนฝึกสอน
 ใครห่อนขุนปาน
 ไซ่กล่าวแต่ก่อน
 ผู้มีปรีชา

ทั้งสร้อยมกุฏสังวาร์
 ให้เลือกเอามาเป็นหลวง
 จงช่วยกันเกบเอามา
 ประสิทธิ์เป็นลาภแห่งตน
 กว้างวุ่นวายจากเมือง
 ฉิบหายยับย่อยประไลย
 บิด้องระวังซ้ายขวา
 อิศวรเกล้าภพไตร
 พิภพเกล้าโลกา
 จะเลียงให้ล้ำสยสรรพ
 ย่อมเจียดกระษการทอง
 ได้โดยอันค้ำกันไป
 เลือคนไทเงินทอง
 เป็นศุขฤทธรรษา
 สรรเสริญจำเวญยศพร
 แต่ตามฉับโยธาณ
 ทั้งหลายเอาเป็นครูสอน
 จงรำเรียนแสงวงหา
 เป็นศักดิ์เป็นศรีแก่ตัว

อย่าได้มั่งง่ายเมามัว
 งานการสิ่งใดไม่รู้
 คำว่าอาจารย์เฉลยไขย
 เรียนว่าคำเข้าอาเงิน
 เพียงนั้นขอเป็นทีถาม
 คำเข้าจงส่งวิทยาย
 สิ่งขอเป็นหลักไป
 ถ้าใครพบขบบริบูรณ์
 จงจิตรอย่าคิดแปรผรร
 อย่าเสพลัษยาเมา
 ว่าจะเรียนเพียนอย่าเสียสูญ
 เข้าศึกษานักกลวตาย
 ยำเกรงเถาแก่ชีพราม
 เจริญอย่าทำโอหัง
 ฐน่อยถอยถดต่ำตน
 ทำสนิจเป็นมิตรไมตรี
 ตริตรองตามควนควรเคา
 จักถาวรวิมหนักหนา
 จงหาพิศฐานต่อเติม
 จำเวญพระราชปรีชา

สิ่งใดอันชั่ว
 ให้ราเรียนครู
 ท่านแก่งแต่งไว้
 อย่าได้ติฉิน
 เรียนได้ทำตาม
 แต่ต้นจนปลาย
 คัดออกให้ไว้
 แสงเพียนอย่าสูญ
 ทำตามชอบธรรม
 พระอาจารย์เจ้า
 ฐน่อยบริบูรณ์
 ใครห่อนเป็นชาย
 พาคพลังไถถาม
 ฐน่อย
 อย่าถอโมหมนท
 ความรู้อันดี
 รพยเกรงผู้เถา
 ตามบุญหลังมา
 ปลุกขญาเหิม
 ในโลกขโลกา

อย่าได้พึงเอาเป็นครู
 เสรีครูหาอันเรียงไป
 สำหรับเป็นข้าแผ่นดิน
 ว่ากล่าวหมิ่นสิ้นเสรีความ
 คำราจำไว้อย่าคลาย
 ให้ขึ้นทั้งปากขึ้นใจ
 แต่เท่านั้นก่อนเป็นมูล
 ประสงค์สำคัญทุกอัน
 ทำเนียมอนันอย่าเบา
 ขอกไว้ให้แจ้งเป็นมูล
 ยรรษผู้ขึ้นเลิศชาย
 คงหฤาจะหนีสงคราม
 ทำรบอกแก่ตนพึงฟัง
 เหตุแล้วบ่อนเป็นผล
 มานะสะทะขมิตี
 ย่อมได้ด้วยไมตรีเรา
 จำเวญสวัสดิฤทธา
 ท่านกล่าวไว้เป็นหลักเฉลิม
 ให้เห็นประโยชน์คุณณา
 ประกอบพระเดชยาวอน ฯ

๕ ตำราวรรณคดี

พิไชยสงครามการ

จงหาทพิศฎาร

จงอย่าฟังกลลน

๑๐ สมเด็จพระพรทริ

ชื่อนานามกามมณฑก

พิไชยสงครามศรี

ยี่สิบแปดกลแล

วิธาน

คักสัน

เติมต่อ

เลให้เลียวจำความ ฯ

คำกริ

กล่าวแก่

สรวราช

เลิศให้เหินกล ฯ

๑๖ แจงจกักรรรถออกโดยชล บรรยายในกล คักยี่สิบแปดประการ
 เปนที่ประคยัญญาณ

แห่งพระภูบาล

อิราชผ่ายสัมนา

ตราขทวนห้าพันพระวษา

จงมิไชยา

นภาพปราบสงคราม

ชนะท้าวมิจุลาผู้ทราม

ประพฤคมิขาม

ผกธรรมราชวิโนย

ก็จะอ่อนน้อมค้อมแก่ไท

ประสงเมืองโค

ก็ไ้สัมฤทธิสมบุรณ ฯ

ราย

๑๗ กลคักอนหนง ชื่อว่าฤทธินั้น ชันทะนงองค์อาจ ผกผาดกล่าว
 เริงแรง ลำแดงแก่ข้าแกลวหาร ชวนทำการสอนสาตร อาจเอายันเอาเมือง
 ชำนานเนองณรงค์ บงใจผู้ใจคน อาษาเจ้าตนทุกคำเข้า จงหมั่นเฝ้าอย่าคลา
 ภกตราชนเทยมจันทร์ ทำโดยธรรมจงภกค บันเทิงคักกิจสูง จงพระยศ
 ยิ่งหล้า กลคักอนนชื่อว่า กลชอฤทธิ ฯ

๑๘ กลหนึ่งชื่อว่าสัหกร ให้บริกษพวกลพล คุณกำลังทนกำลังท่าน
 คิคขเนการแม่นหมาย ยกย้ายพลเคียวทาช พายไคลคคักรรกก ตรรพลลง

เป็นทิศ สถิตีตรงม้าย่ำไหว ทังพระปลาไชยจงสรรพ จงตั้งทัพโดยศาสตร
 ๔ ผงนพบาทตรีโกณ ให้ฟังไพรอันแม่น แก่วนรู้หลักหมึกตลาด ให้ผู้อาจทะเลวง
 ๔ พน ให้ศึกฉ้นแพ้ว่าย ย้ายพลใหญ่ให้ไหว ไสพลศึกให้หนี กลศึกก่อนนี้
 ๔ ชื่อว่าสหจักร ฯ

๓ กุลหนึ่งลักษณซ้อนเงื่อน เตือนกำหนดกฎหมายตรา แยกขัณฑ์
อยู่สรรพ นัยทหารผู้แก้แล้ว กำหนดคงคง แต่งให้ยังยั้งเย้า ลากคัก
เข้าในกล แต่งคนแต่งข้างม้า เวียงหน้าหลังใจเจ รบโยเยแล้วหนี คักคิก
คักตามคิก สมความคิกพาตหมองไซย ยกพลในสองข้าง ยกข้างม้ากระทบ
ยอดหลังรบสองข้าง จึงย้ายข้างอันหนึ่ง กระวีอาวทอให้ร้อง ลำท้ายกองลำคัญ
ยืนยืนรบทั้งสี่ คลิพลอกอกโคยสั่ง สัตว์ตึงฟังฉิบหาย อุบายคักอันหนึ่ง ซื่อว่า
ลักษณซ้อนเงื่อน ฯ

๕ กลหนึ่งชื่อว่าเถื่อนกำบัง ระวังพลตนน้อย ชักคนคล้อยแฝงฆ่า
แต่งพลหล้าแล่นวง ทั้งกองนอกกองใน ไวช่างฆ่าให้แฝง แทะให้ร้องทรหึง
มองฌองกลองไซย ไวให้เสียงล่ำท้ย ขึ้นไฟกับธนู นำไม้กรูกันมา คาย
ทะลวงฟันดาหลัง ประคองฆ่าฆ่าเร่ชายไพร่ ลูกหายในป่าให้ เกราะเสโลให้
นั้น ให้ศึกงันว่าถอย ครนค์กคล้อยเห็นผู้หัว กลเลื้อยคราวครมฆ่า แล้ว
ออกล่าแล่นฉาว ทำตำหาบซ้อนเลี้ยว เกบแต่เตียนกินรก ลอบฉวยฉกเขาจง
เนื่อง ให้ศึกเคืองใจหมอง คลองยุบยกลง ชอว่าเถื่อนกำบัง ฯ

๕ กลนข้อพวงงา^๒ แม่คักมาปะทะ^๑ อย่าเพ้อระเริงแรง^๓ ลำแดง
๖ คูกเหินน้อย ชักคล้อยแฝงเข้า^๒ คักเหินเราดก^๑ ผูกข้างม้าออกได้^๓ ยอ

พลใหญ่กระทบ ผิรบเข้าบอไหว ให้ช้างม้าโรมรุม กลุ้มกันหักอย่าคลา
อย่าซ้ำเร่งรุมตี คึกเล่นหนีตามต๋อย ให้ยัยย้อยพรายพริค ตักเอาหัวให้เล่น
เต็นเริงรำลำเตงหาร ให้คึกคร้านคร้ามกลัว ระวังระเล็ดสัง กลคึกอันนี้
ชื่อว่าพิรุณา ฯ

๖ กลหนึ่งชื่อว่าม้ากินสวน ให้หาผู้ควนหารหัว ลากเอาเข้าเอาเรือน
บ้านดินเถื่อนอยู่ใกล้ จับกุมไต่เอามา นานาเลศเทศกาล ข้นพนักงานงชาด
ปรนไปลากเนืองเนือง ให้คึกเคืองใจแค้น แม้นจะอยู่ข่มมีสุข ขุกขี้กับทุก
เกอน เตือนใจตนไปมา กลขับปลาให้ห้อม ค้อมตักสักลุ่มเอา ให้คึกเหงา
ใจถอย ค่อยเกบนอกเข้ามา ให้ระอาใจอ่อน ผ่อนผู้คนให้หนี กลอนกล่าว
กลคึกนี้ ชื่อว่าม้ากินสวน ฯ

๗ กลคึกอันหนึ่งชื่อว่าพวนเรือโยง ประคุดระโง่งบันดาล ทำงหวาน
แถมชิด ผูกเป็นมิตรไมตรี สิ่งใดคึกให้ ละไลต์อย่าเสีย แต่งลูกเมีย
ให้สนิห คึกตอทั้งยังกล ขยบล้างเถื่อนตามโซลง โยงเป็ดราวคร่าวเหยี่ยยาม
ค่อยลากก้ามเอามา ค่อยขยัญญาร กลการคึกอันนี้ ชื่อว่าพวนเรือโยง* ฯ

๘ กลหนึ่งชื่อว่าโพงน้ำบ่อ คึกคึกตอขาคึก ฝ่ายเขานักดูแคลน
ใครรุกแดนรุกก้าว เลียบเลียมกล่าวข่มเหง ชะเลงคูกหมื่นเรา โอนอ่อนเอา
อย่าขวาง ข้างเราทำคุณน้อย ค่อยเจรจาพาที ลับคึกชอบไว้ อ่อนคือใครตาม

* ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ คัดประทานมาหมด
เพียงนี้

โง่ น้ำไหลล้นหลังหลาม พุดงามก้านกิ่งใบ อธิยาไคร่ถ่อมถด อุดค้ำกล่าว
ท้าวเอา ครั้นว่าเขาอุหมิ่น ผืนฝั่งผลบุญแคลน แคนพึงผลบุญ ประคอง
หลามทน ครั้นสปลกลไ้ จึงยกไ้เข้าคั้น เราถูกยื่นผูกเอา ไ้เข้าทำสง่า
เงย เคยหน้าตาโอโง่ คุหนึ่งโง่ไ้ น้ำ คำคิดติดต่อ ชื่อว่าโง่น้ำบ่อ ฯ

๕ กลศึกกอนหนึ่งชื่อว่าพ่อช้างป่า ผัดกมากระคก คักครั้นหนครั้นไ้
บ่ค่อยไ้ค่อยตาม ลามปามแล่นไ้มา ให้แทงหาขุมขวก พากยทเหวท
คม แต่งให้ลุ่มหลุมขุม ชุ่มช่อนตนสองปราก แต่งให้ลาดเขื่อนน้ำ คอย
อุ้กไ้ ถ้าไ้พบเห็นไ้ คักเห็นใครไ้คค ค่อยถอยถดฝ่ายเรา ฝ่ายเขา
ขามบไ้ ฝ่ายเราไ้ล้พล ไ้ไปนกลหลายถาน ขึ้นการตามน้ำหลัง ระวัง
ยอหลายแห่ง สบทีแต่งเนองเนอง พลเขาเปลื้องด้วยกล ยุบลพ่อช้างเถื่อน
แล้วแต่งเตือนน้ำหลัง ทั้งไ้ไปน้ำก็ไ้ ถอยหลังไ้ก็บรอด ทอดตนตาย
กลางช่อง คลองยุบลคักนี้ ชื่อว่าพ่อช้างป่า ฯ

๖ กลศึกกอนหนึ่งชื่อว่าพางำกีน หมั้นสำเนียงพลพณทรามาตย์ ให้
โจอาใจหาญ ชำนาญช้างม้ากล้าณรงค์ หมั้นคงชดช้เฉียว เหลือบเหลียว
น้ำซ้ายขวา ไ้มาฉับฉับไ้ ใช้สอยบอกขวกขง จงชำนาญแล่นแอ่นไ้ ขึ้น
ไ้หน้าไม้พิศม์ สนิทญคายคั้งแพน แสนเสโลหโตมร กรไ้ฟุ้งเชียวชาญ
ชำนาญศิลป์ทั้งปวง ถลวงพันรุ่ม ชุมพลสืบพลร้อย อย่าไ้คล้อยคลาย
กัน ทัวพลพันพลหมื่น หันพลแสนพลล้าน จวदैยวคาลไ้คมา แปรงาช้าง
บ้ายตาม พังความตามบังคัย กัยสเบียงเวียงถุง ประคองไ้พลช้างม้า
กลศึกกอนนว่า ชอพางำกีน ฯ

๑๑ กลหนึ่งชื่อว่าอินทพิมาน ให้อาจารย์ผู้รู้ เทพยาครูผู้ชำนาญ
 แต่งลีลนาทซ์มนาม ตามโบราณผู้แม่น อันชาญแควนเหน่นประโยชน์ บันเทา
 โทยะโคยสาคร ยรยาตรโคยอรรถ ให้ประหยัคซึ่งโทษ อย่าซึ่งโกรธอหังกา
 มนตราคมสิทธิ์คักคัก ฟ่านักในโบราณ บวรพาจารย์พิไชย โอยเอาใจพล
 หม่ ให้คู่สกุณนิมิตร พิศโคยญาญประเทศ พิศเศศราชภักดี ศรีสรียคักคัก
 มหิมา แก่ผู้อาษานรนาถ เทพาสารการ โคยค่านานตั้งนี้ ชื่อว่าอินทพิมาน ฯ

๑๒ กลหนึ่งชื่อว่าผลานคัทรุ ชำคักกูองอาจ บพลาคราษฎรกระทำ
 นำพลพยัคฆะประเมื่อง พลนองเนองแสนเต้า แจกเล่าเข้าเซาเรา เอาอาวู
 จงมาก ลากบนพิศม์พาคไว้ ชื่นนำไม้ธนู กรูบนไฟทุกช่อง ล่องจงแม่น
 อย่าคลา ชักสารพาวันทุก อย่าอูกลูกคอยฟัง อย่าประนังตนเด็ด เล็ดเลงค
 ที่หมื่น กันทพลจงคง คนหนึ่งจงอย่าอูก ปลุกใจคนให้เห็น ให้ชื่นในสงคราม
 ฟังความสั่งสำคัญ หมอ้งกลองพรวณแตรสังข์ ประนังโรมรันรุม เอาชุมพล
 คาคัก พิภุกะเปนนาย ครันถูกระบายพ่ายพัง พลเสริคสั่งฤาอยู่ ย้เป็น
 หม่เป็นการ โดยสารโสลกตั้งนี้ ชื่อว่าผลานคัทรุ ฯ

๑๓ กลหนึ่งว่าชพิศม์แสง ชำคักแรงเรืองฤทธิ์ คิคไผ่ไภยเอาเรา
 เคยเขามากมาก ภาภยทแคบคคย สลับริพลช้างม้า เคยคลาปลันรุกราน
 ผลานพ่อลงบ้านเมือง เนองเนองมาเพื่อนตน ให้ไล่กลปราไศรบ ฝากของ
 ไปฝากรักษ์ ลักลอบให้เงินทอง รั้งวันปองขุนใหญ่ หัวเมืองไพร่ชำคัก ให้
 ตฤกจงลัษแล้ง แข่งอุบายเล่ห์คิค ไปมาสนิทเป็นกล ให้เขาฉงนสนเท่ห์
 เพราะเป็นเล่ห์ภายใน บไว้ใจแก่กัน ผันใจออกกินແหนง แแบ่งให้ผลคั้วยกัน

ซูพิศมณรรแปรพิศม์ ให้ผึกกันเองโจกเจก ขเป็นเอกใจเดียว ขเป็นเกี้ยว
 เป็นการ เพราะพิศม์ผลงานคัทรู กลคักอนัน ซื่อว่าซูพิศม์แสลง ฯ

๑๕ กลหนึ่งแขงให้อ่อน ผ่อนเมื่อคัทรูยก ให้คอบกค่น้ำ ซักเข้ายา
 พิศม์ พินพิศม์จึงแหลก ตักไม้แบกเบอเมา เอาไปทอดในน้ำ ทัพเข้าหนาม
 ขวาก แต่งงมากท่าทาง วางจาวหัวแหลนเลห์ บ่อคานทางเข้าทขึ้น กัน
 หลายแห่งทคัย แต่งสนับไว้อไฟ ไล่เผาศลอกยาแฆม แนมขวากหนาม
 ห่วงน้ำค้ำม ตามเผาป่าแทบทัพ ยับไม้เฒ่าเป็นถ่าน หว่านไฟไว้อายเรียง
 รอสเผาสเบียงงลัน อย่าให้กินเป็นอาหาร แต่งคนชาญหลอกทัพ ให้เสียหัย
 เสียหาย ทำลายคายน้องน้อง เปลืองสเบียงเปล่าแฉาแรง กลซื่อแขง
 ให้อ่อน ฯ

๑๕ กลหนึ่งยอนภูเขา ซักกเณาประชิระ ให้วิระคชองชอบ ที่จะชอบ
 จะชัง แต่งระวังยักย้าย ผ่ายพลเขาเอาสเบียง เรียงงานในเมืองเรา เอาใจ
 ไพร่ใจพล คนอยู่ประจำการ พนักงานใครใครรบ แต่งบันจบพลเล่น ให้ทำ
 แก่วนชวนกัน แต่งถลวงพันยกทัพ คอยฟังคัยที่สำคัญ หาที่ยันที่อ้าง เอา
 ม้าช้างเป็นคิน บันคูกักค่ายเข้า รบรุกเราคุมแทง อย่าคล้ายแคลงพรายพริค
 ตักให้ม้วยค้วยกัน ให้สำคัญจงแม่น เล่นช้างม้าวางขวาก เขาตามยากเอา
 เรา เท้าทิศที่ตนหมาย ฆ่าให้ตายกลากกลาค ต้องขาดเจบช่วยการ คัทรู
 คาลระทก ขคค้วยเลียงบันไฟ ในเมืองเร่งให้ร้อง ให้ม็กองนิรนาท มิบ
 พาทยเลียงสรวณใน ชมชื่นใจชัยรำ ซ้ำทงองอาจ บันไฟพาดประนัง กล
 ซื่อฟังภูเขา ฯ

๑๖ กลหนึ่งเข้าให้ผอมนั้น ยืนเมื่อให้เธอเล่า พาทาอริราช ให้พินาศ
 คัศรุ หมั้นตรวจค้ำกำลัง ช้างม้าทรงพล ปรนกันเปลี่ยนไปลาศ ผาคำเอา
 แต่ได้ หนึ่งสอไว้หมายหมก ว่าจะยกพลหลวง ลงใส่กลเป็นเขตร คุกใน
 เทศการ ให้ช่วยงานทำนา แสงตรวจตราพลแล้ว แล้วคล้ายพลเราเสีย
 เยี่ยงกลเมฆมืดฝน ฝนไปตกตรนกองขนาง ให้แผ้วถางแสงทำ คึกกัก
 แรงรณ ครั้นหลงกลยกเล่า ลากพลเข้าเฝ้าเองเอง แยกให้เปลืองไปมา
 คุกกลกาลักไซ้ จะไล่ไล่ก็มีทัน วนคินช่วยการ ชำคักท่านยืนอยาก ให้เข้า
 ยากหมากแพ่ง สิ่งเป็นแรงให้แรงถอย ร้อยรอนไซ้ใจหิว ตีนมือปลิวพลัดพราย
 ไฟร์หนีนายนายเปลี่ยว ขเป็นเร็วเป็นแรง ใครใครแข่งมิได้ ใครใครไม่มี
 ลาก ถ้ารูปงามเสาวภาพยักจะเศร้า กลอุบายนี้เล่า ชื่อว่าเข้าให้ผอม ฯ

๑๗ กลหนึ่งชื่อจอมปราสาท องอาจมุ่งมาทศุ คุหอคอยเวียงวัง ตั้ง
 ไชยภูมิจงชัย รั้งทัพพระพลไชย อย่าได้ไหวได้หวั่น หมั้นดลขบธรรมเนียม
 เตรียมขุนบันเป็นกอง นำหลังสองตราข้าง รอบไว้ข้างมารถ ห้วยธารคชโยธา
 ให้รักษาจรรจบ ทุกคั่นขอบนอกใน อย่าได้ไหวขุ่นขวน อย่าได้ควนคอยพัง
 คอยคดหลังคุดำ จักช้างม้ารพล ปรนกันกินกันนอน อย่ายอหย่อนอุส่าห์ ให้หมั้น
 ว่าหมั้นตรวจตรา ทั้งกระลากระแลงแกง อย่าได้แผงนายไพร่ โภยรักษา
 จงมาก อย่าให้ยากใจพล อย่าทำกลดูลือ บกเรือจงชำนาญ ชำญทั้งที่
 โดยกระบวน คิคควรรุ่งชัย นัยหน้าคู้ผู้อาษา หากคนดีเป็นเพื่อน อย่าเล่นถ้อย
 ให้เสียคำ ทำอันใดทำโดยศาสตร์ ตามลขบราชโบราณ กระทำการให้รอมชอม
 กลคักนชื่อว่าจอมปราสาท ฯ

๑๘ กลหนึ่งชื่อว่าราชปัญญา พร้อมเสนาทั้งสองข้าง ข้างม้ารถเสมอ
กัน หานักกรรมผู้ฉลาด อาจไล่กลไปปลอม ค้อมคู้ที่คู้ทาง วางคันหนคนใช้
ไว้กักรวลแก่เขา เอาสินให้เหตุหรรษ์ ให้คิดฉันทใจออก ทั้งภายนอกภายใน
หวั่นไหวใจไปมา แต่งโยธาหักกัน หลายหม่พรรคหลายกอง ของนายหนึ่ง
ไพร่สี่ ทวนายหนึ่งไพร่หก ยกนายหนึ่งไพร่เก้า เคล้านายห้าของพล ช้าย
ชวาคลน่าหลัง ทั้งอาวุธท่าทาง ถอยฟังทางกันรบ ทบท่าวอย่าหนักัน คอย
ยืนยืนรบพลาง ไล่ยาวางเรียบเต็ก นายไพร่ได้ตลอดตาม ให้ฟังความสั่ง
สำคัญ หม่อมกลองพรรณฉงไชย กตให้ไล่ให้หนี ลีลาลาดคึกเข้า ในพล
เคล้าเป่นกล สองกองพลช้ายชวา คูมรรคาชอยกล เอาพลทั้งสองข้าง กอง
กลางข้างพลถอย คึกตามลอยแล่นไล่ ครั้นคึกไปล่อออกข้าง คอยคู้ข้างคูม้า
คูทวยคูลารพล สบสกลโดยสำคัญ จึงกระทบกันเข้ารบ สบสำเนียงเกลือกสา
อย่าให้คลาให้คลาด ผาดเอาคงเอาวัน หยิบเอาพลันจงได้ ไว้กำหนดนายกอง
ข้างปองปุนจงสรวบ นัยอ่านเร่งตรวจตรา กลคึกก่อนนั้นชื่อว่า กลราชปัญญา ฯ

๑๙ กลชื่อฟ้าสนั่นเสียง เรียงพลพยุหกำหนด กตประกาศถึงตาย
หมายให้รู้ถ้วนตน ประณันงานณรงค์ ยวดยงกล่าวของอาจ ผาดกำหนดกตตรา
ยามล่าอย่าลืมนตน ทำยุบลลีหนาท คูกุฟ้าฟาดสายแสง สำแดงการรุกรัน
ปล้นปลอมเอาชิงช่วง ลวงเอาบุริราชเสมา ตรารางวันเงินทอง ปองผ้าผ่อน
แพรพรรณ ยศอนันต์ผายผก ไว้ชั่วลูกชั่วหลาน การข้างม้าพลหาญ ให้
ชำนาญการรบ สบได้แก่จรรอตราศร คูกุฟ้าฟาดเผาผลาญ แต่งทหารรัง
รายเรียง เสียงเคระเครงเคระคณัน ทงพินป่าคะครัน สนั่นหม่อมกลองไชย สรวใน

สรรพแต่รังษี กระทั่งถึงฉานฉ่ำ งอนงาช้างรายเรียง เลี้ยงขนิภาคร้ามครัน
กล่าวกลศกนั้น ช่อฟ้าสนั่นเสียง ฯ

๒๐ กลศกช่อเรียงหลักยืน ให้ชมชื่นรุกราน ผลาญให้ครอบทั่วพื้น
ผืนเอาใจให้ชื่น หินสร้างไว้สร้างนา หาดปลาล่องแคนต่าง โพนเถื่อนช้างล่อง
แคนเขา เอาเป็นพเพนน้อง พร้องตั้งค่ายตั้งเวียง บ้านถิ่นเรียงรายหมื่น
เร่งกระชั้นเข้าเรียงราย เกาะเอานายเอาไพร่ ไร่ไผ่โอบใจถึง ระวังพึงใจให้
ไล่ไคลเอาเป็นเพื่อน ใครแข่งกล่นเกลื่อนเสีย ให้เมื่อยผกรตรึง ให้เป็น
จึงม้ามสาย รายรอบเอาจงหมื่น จงเอาชั้นเป็นกล กลให้เขาลอยล้น ปล้น
บ้านถิ่นเถื่อนไปมา ระวาเพศแทบเวียง กลศกอนนั้นชื่อว่าเรียงหลักยืน ฯ

๒๑ กลชื่อว่าขนิพระราม ว่าอย่ามีความโกรธชิง ทรวงใจหนักฤก
ลำแดงคึกใหญ่มา พาอาจคอยฟัง ให้ระวังถอยแก้ว แม่นอย่าแอ้วแวนไว้
ไต่แล้วกลับคืนรอก วิวรอบปลอคมุไซ ห้วนไหวใจศัตรู คุดสนั่นใจเคร่า ให้พระ
ยศเจ้ารุ่งเรือง เลื่องกาเทศหาญห้าว ทุกทั่วทั่วเกรงขาม ชอขนิพระราม
ลำเรทธิ ญี่สิบเข้คกลณรงค์ ค้วยประสงค์ดังนี้ ฯ

๒๒ ผิขุนพลรื้อนำพลพยุห หมู่จักรวงศ์เสนา อย่าไต่คัลลาไต่คัลลาต ฉลาด
ในที่ทาง กลางกันการรายเรียง สเปียงพลช้างม้า ทวยโยธากลาหาญ
หาเทศการวารอันดี ฤกษนาที่จงชอย กอบด้วยจักรลักขณา เพลาฤกษยาม
ไซย อาไศรยโหรเป็นตา ลิลาให้ชอยนาค ภาคว์เมืองอันจักร ในที่คอง
ทราบ ฉลาดหลุ่มป่าเขา เทาเหวห้วยข้งบาง ทางที่จะค้ำมน้ำ เขาถ้ำเขา
ป่าหนาม รำรามรอบเรียงทั่ว พิงเกรงกลัวประหยัด รมณ์ค้อย่าอุเบกษา

จะพรรณาไพร่รังษี ที่ปากพงชัญ ชอบข้างตัดไปก่อน ผ่อนคนตามรอยคช
จึงเอารถไปถัก จึงเกรอศัควหลังมา ทางหญ้าป่าลงหาบ เป็นทุ่งรายขมิบก
พึงยกม้าไปก่อน ผ่อนพลตามเลี้ยวลต เอารถไปหลังพล ฯ

๑ ผีคนไล่ชนเขา เทาเห็นทางคืบแคบ เอาคนแนบชนก่อน บั้นช่วงอน
สองข้าง พลกายก้างไปสู่ก พลอาวุธไปหลัง ฯ

๑ ผีทางสพังเข้าถ้ำ ทางเหวน้ำธารไหล เอาพลไปสองข้าง เอาช้าง
รถไปถัก จึงเอาอศัควไปตาม ผีทางหนามหนาชัญ เอาช้างตัดไปนำ เอาม้า
รถไปตาม แล้วคนหามคนหาบ พลกายทั้งไปสู่ก พลอาวุธไปหลัง ผีจะหวัง
เข้าชนปล้น รุกธนูเอาเมืองไซ้ ไว่ข้างม้าแต่ไกล เอาคนไปทำงาน แต่งการ
กันขึ้นไฟ ค่อยขยดไปงหมั่น กันรพลเสนี อย่าให้มีบาดเจ็บ ขเห็นขเห็นอย
ย้วยงานการ สงวนพลทหารงนักร อย่าให้พักให้ไถย เอาม้าไล่กระเวน
นอกจรงรอย ชอบชนบทลวงลาด อย่าได้คลาไคลลา เอาอาหารงได้ มาแจก
ไพร่พลหาร ผู้จะทำการปล้นเมือง ครั้นการเปลื้องเสรจสรรพ เขาเมืองกลัย
สองใจ สเทือนไหวตรนกล ยกเกลื่อนเข้าประชิด ตัดเอาเมืองงได้ แล้วไล่
ไคล่ชวนเจรจา คุจกรุณาชวนสนิท ปลิดตีนบูให้เปลื้อง ที่ไหนเคื่องเร่งถ่าย
ย้ายให้เอาครว้ออก ครั้นถึงนอกไล่เอา ทำให้เหงาทังนั้น โดยเบื้องบนบุญญา
นานาเนกภิปราย ให้พรรณารายเรื่องยศ ฯ

๑ ผีขุนพลรู้โอบอ้อม พลทหารพร้อมชอบยั้ง พาที่พร้อมปราไศรย
ใครมีไชยชอบเลี้ยง บำเหน็ดเพียงภอมัน ครั้นเกียจกลฤาคลา ขุนพล
แต่งงกล้า ทั้งพลคชาสาร ลำเหนียกชาญชนสู้ รอยรู้เล่นไว่วอง

ข. 11789

355.02

๓ 367 ๓๗

๒๘

เชิงน้ำคลองเรรวรค กลการกวกลวงพ่อ ไพโรพลภอใจไป สอนสั่งได้
จำคำ ผู้แก้ว้าเป็นทหาร รอยรู้การในกล ขุนพลรู้ไถ่ถาม ชื่นเชิง
ความฉนโค ขุนพลให้ฟังฉลาต ถอยความอาเงเหน เงื่อนแง่เป็น
ที่ถาม แม่นหมายความคุณโทษ เลงเหนโทคดีร้าย รื้อบายปกปองพล
กลทั้งลวงทำฉนโค สิบสองในพยุห ตั้งโดยหมู่โดยนาม ญี่สิบเบ็ดตาม
แต่งสู้ คุช้างนำรพล งาเป็นกลเป็นเล่ห์ อุปเทสียแปดประการ ขุนพล
ชาญเร่งรู้ ฯ

๑ พลผู้ควรวตามส่งเข้า ทหารเล่าคิคฉนโค พลควรวลูกลหายไป
อาวธใส่เครื่องคอง อย่าหลงฟังตักเตือน อย่าเพือนผู้อยู่ผู้ไป ปลงลงในท่า
ควรวที่ บอกคดีโดยควรว จงอย่าลวนทำตาม ฯ

๑ ขอลถามโดยอัทยา แก่วนอาษาฉนโค ขำพเจ้าใจแก่วนแก้ว
ไปบแผ้วกลครู รู้แต่งเชิงลวงพ่อ คำต่อตั้งหลักหลย เล่ห์กลทบเจรจา
ล้าเห้นยกกล้าชาญชน ทั้งกลพ่อลวงได้ เล่ห์เลียวให้หลงกล ฯ

๑ นายกพลอาษา จวางน้ำฉนโค ขุนม้าไวยลูกนั่ง ชนลงตั้ง
ฉนไว ถอยขึ้นไฟธนู หอกดาบตรทวนแทบ แนนแนมทั้งเป็นกล คับแคบ
คลต้านต่อ เชิงไล่พ่อเชิงหนี บ้างทำทำให้ฉน ฯ

๑ ขุนพลกุมขอมันฉนโค ขุนช้างไวยลูกนั่ง หมอความตั้งชัยแล่น
ชัยชนแก่วนกล้าสู้ ย้ายหลักคเชิงกล้ว เป็นกลเล่ห์ยัวเย้า กลยเข้า
เกลี่ยคกล ที่เทียบชนเพอนน รู้ศึกพ่อขวาง ล้อมคินช้างฉนโค
พลหาญไกลล้อมคช รู้กำหนดที่อยู่ ยืนช้างคไกลไกล เชิงชายใน

๑ พลั้มอัครฉนโค พลไกรลั้มเชิงมา เล่นไคลคลาเชิงชิต
ให้ตามติดไต่เต้า เชิงม้าเท้าจะพล้า พลาตเชิงผิตทำบาย พลหาญฝ้าย
ลั้มม้า เขารบราช่วยรณ จงเปนกลเชิงชาย ฯ

๑ ห้วน่านายยันยัน แกว่งเกาทัณฑ์ฉนโค ห้วน่าไชยั้งขยัน แกว่งเกาทัณฑ์
พาดศร ทรง^ญบนกรณณผก ย้ายยกกลผ่อนผัน เปนกลกันย้อมกล เพ้อราน
รณเรรวรวก ยวดยั้งบทย่อนใจ ฯ

๑ นำไม้ยั้งบนไฉน นำไม้ขึ้นนำต่อ ตำนบนรอนับ กลบนสรพทรู้
 เปนกลดยอมกล หลบหลักชนแนบไม้ ชิดช่องไขสองรู้ รัฟ่ด้วยครคิลป ฯ

๑ ธนุก่งนำวพาค สายครุสาตรฉน์ไค ธนูไว้ก่งสาย นำวพาคกราย
ครลิตธิ ลูกยาพิศม์ผลาญแผลง คูชั้นแขงเรรววด เปนกถยวคเปลื้องไปปล่
วองแวนไว้เชิงสั รอยร้ต่อเชิงกล ฯ

๑ เสไลหกายฉนโต โลหกายไประยะ อย่างจังหะเวียงราย รุทียายทยก
ไวนำอกผกผาย พ้อลงกรายกล่าวแถลง เเชิงชายแย่งกลยุทต ยิงนั่งชุก
แซงแซง ใให้ละเล้งทะลงพนั ๗

๑๑. เซนทอง^๕ข้อง^๕ปกไฉน เซนทอง^๕ใช้^๕ข้อง^๕ตน เมย^๕พ่อ^๕ชน^๕ตัง^๕ลู^๕ เร่ง^๕เวียน^๕
 รั้ง^๕แหลม รั้ง^๕ก^๕แกม^๕ชอน^๕กล รั้ง^๕ยั้ง^๕คน^๕มี^๕ไชย ๗

๑ ขนไฟถูโลก สอดขนยิ่งฉนิโค ขนไฟต่งเป็นหมี่ วางตักคั่วแกวถัก
เสโล่หชนักเล่าทวน เกรเป็นกระบวนเล่นสู้ เป็นคนรู้คงเรียน จำเนียรราช
คึกกลอน ไวเขียดบ่อนคัทร ชำคักสู้เสียไชย ฝ่ายเราได้ชำนะ ฯ

๑ ตระป๋ตรึงค้ายแบ่งชั้น ไพ่ว์พลชั้นธันโต ลำหรับไปค้ายหมั้น ตรึง
ค้ายกันไพ่ว์ ไชยภุมม์เบองน่า ตั้งแต่รบข้าศึก อย่าเบาตรึงครองการ บักกา
ซ้ายขวา แวนไว้ถ้านใด ซ้ายขวาไว้ให้แวน แกว่นการแล่นเคหา ดูเยี่ยงกา
โบายบิน ฉายเฉี่ยวฉินฉกพา เรรวรคหาแต่ใด กอกรอไช้เหมือนกัน พ้อลวง
ฉินซ้ายขวา พลยกมาแต่งสู้ กลย้อมกลรบรู้ เล่เหลียวหลายกล ฯ

๑ ห้วนารบฉินโต ห้วน่าไช้ยืนแนม รบต่อแหลมแล่นหล้า มารบม้า
ฉินฉน ให้เปนกลผกผ่าน หาญพ้อหาญยืนแย้ง พ้อลวงล้วนกลแล้ง ยัวเย้า
เชิงไชย ฯ

๑ ทหารม้าชนม้าไวแวน เคล้าทวนแกว่นฉินโต เปนกลในกลางฉรวงค์
รำทวนวิ่งสู้ กลทางกลวงพ้อ คีต่านต่อคักกล รู้ยิ่งคนมีไชย ฯ

๑ พลชำนาญฉ้อง ลั่นทำนองฉินโต พลฉ้องไชยจงรู้ อำมฤตยุทธิศโต
ราหูไช้จรประจักษ์ จงย้ายภักฉินหนี ได้ฤกษ์กลั่นฉ้อง พลให้ร้องเอาไชย
ยกพลไปชำระ เปนตระบะสงคราม สงเขปความฝักสอน พลนิกรข้างม้า
บริบูรณ์ทั่วถ้วนน่า อ่านแล้วจงจำ ฯ

(ตำราพิชัยสงครามฉบับหอพระสมุด ฯ ยังมีต่อไปอีก คือตำรายอก
ฤกษ์ยามแลแผนตั้งทัพทำเป็นรูปพยูหะต่าง ๆ ยังไม่มีโอกาสที่จะคัดพิมพ์ใน
สมุดเล่มนี้)